

ΠΠΟΚ
ΜΙΚΗ.

Künstlicher Bericht

Vnd allerzierlichste beschrey-
bung des Edlen / Vheften / vnnnd
hochberühmten Hm. Friderici Griso-
nis Neapolitanischen hochblühlichen Adels: Wie
die Streitbarn Pferde (durch welche Ritterliche
Tugenden mehrers theils geübet) zum
Kunst vnd Ritterlicher Kurzweil
geschickt vnd vollkommen
zumachen.

In sechs Büchern bester Ordnung/
volgerstendlichem Teutsch / vnd zierli-
chen Figuren (mit anhangung erlicher Kämpf-
stuck) dermassen in druck verfertigt / das
dergleichen in Teutschland niemals
erschen worden.

Durch Johann Kayser den Jüngern
von Amsteln den Herrschumben Geinichen
und Zismund Wärlung.

Als Röm. Kay. May. Freyherrn/
mit nach zutracken.

Hemmelige ridebøger

— lære-bøger i dannelse og hjemvendte tyvekoster

Ridebøger udgjorde i perioden 1500-1800 et vigtigt element i den dannede mands uddannelse. I ridebøgerne fandt man vejledning i den ædle ridekunst, men også i hvordan man skulle føre sig og uddanne sig. Udover at ridebøgerne var rigt illustreret, var de også omgærdet med hemmelighedsfuldhed, udsat for kopieringer og senest stjålet.

JESPER DÜRING JØRGENSEN

Federici Grisone: Ridekunstens fader i renæssancen

Federici Grisons ridebog, *Gli Ordini di Cavalcare*, Neapel 1550, gælder traditionelt for at være den første på tryk udgivne ridebog. Århundredet ud og til hen i 1600-tallets første halvdel kom Grisons bog i nye udgaver med ganske få års mellemrum. – Førsteudgaven var trykt i Napoli, men ironisk nok var flere af de nyere udgaver trykt og udgivet i Venedig, et sted man egentlig ikke skulle forvente at finde interesse hverken for ridekunst eller for heste, men denne i enhver henseende ekstravagante by virkede som en magnet på tidens dannelsesrejsende ungdom. At Venedig var gennemsyret af forfinet kunst, og var stabelplads og marked for orientens kostbare sager er simple kendsgerninger, ligesom den var et livslystens og forfængelighedens marked. Dette sidste var måske årsag til, at Venedig blev det selvfølgelige trykkested også for ridebøger.

Titelbladet på Faysers tyske Griso-neoversættelse: *Künstlicher Bericht und allerzierlichste beschreibung... des Hochberühmbten ehem. Federici Grisonis...* Augsburg 1570. Det Kongelige Bibliotek.

Illustration fra Faysers Grisoneoversættelse, Augsburg 1570: En hest lægges ned med »kastetøj«.
Det Kongelige Bibliotek.

Om bogens forfatter, Federici Grisone, vides der ikke stort mere, end at han angiveligt var en »gentil huomo neapolitano«, sådan benævner han i alt fald sig selv i forordet på sin bog, men han skal have drevet et velbesøgt rideakademi i 1500'årenes Napoli, hvorfra hans ry spredtes ud over Europa, og *Gli Ordini di Cavalcare* blev simpelthen den italienske ridebog, der hurtigst oversattes til andre europæiske hovedsprog. Egentlig er Grisones skikkelse kun fastholdt for eftertiden gennem hans bog. Til gengæld er de ridemestre, der intet skriftligt efterlod sig, på det nærmeste gledet helt ud af historien. Det gælder berideren Pignatelli, der skal have været meget berømt i sin levetid, men af ham kendes kun navnet, alene overleveret af hans elev, Ludvig XIII's berømte berider Pluvinel, der i sin bog, *L'Instruction du Roi en l'exercice de monter à Cheval* fra 1623 som anbefaling af egen kunnen anførte at have lært hos Pignatelli.

De tidlige tyske Grisone-oversættelser

I 1570 udkom Grisones bog i en ambitiøs tysk udgave, og i modsætning til den italienske original, der kun indeholdt et enkelt træsnit, har den tyske oversættelse til gengæld adskillige. Bogen blev trykt i Augsburg, og oversættelsen stod en vis Johann Fayser den Yngre for. Ganske konventionelt indledte han med en tilegnelse til sin velynder Georg Ludwig von Seinsheim, for dernæst at kaste sig ud i en ordrigt blomstrende men ikke des mindre oplysende fortale »til den gunstige læser«. Under dette forord har Fayser sat sit navn og som profession anført at være professor i Augsburg i de frie kunster, artes liberales, men han synes at have haft betydeligt kendskab til ridekunst, og desuden må han have været det italienske sprog mægtig i en sådan grad, at

forlæggeren, den i Augsburg bekendte boghandler Georg Willer, havde betroet ham oversættelsesopgaven. Endvidere indeholder forordet nogle vigtige oplysninger, der har at skaffe med den tidlige reception i Tyskland af Grisones ridebog. Fayser tilstår nemlig, at hans oversættelse ikke er den første til det tyske sprog.

Forud fandtes to andre, som han omtaler for læseren med nogle dels foragtelige dels bitre bemærkninger. Hans foragt ramte især en oversættelse, som den da berømte tyske hippolog og rigmand Marx Fugger i 1566 skulle have ladet sin staldmester Veit Tuft foranstalte sammen med en medforfatter, Johs. Frölich. Denne oversættelse var dog som privattryk blevet forholdt en større offentlighed. Den skal ganske vist have været trykt i 400 eksemplarer, på den tid et ganske pænt oplag, men disse var alene til fordeling blandt standspersoner, og tilmed var den i følge Fayser nærmest ulæselig. At sætte sig ind i den skal med Faysers ord have været som at bevæge sig ind i en ægyptisk labyrint. Bogen synes ikke overleveret til eftertiden; den kendes alene fra Faysers nedslættende bemærkninger i hans forord. Derpå omtales yderligere en oversættelse, og i karakteristikken af den er Fayser ikke hånlig men fortørnet over ikke at have kunnet benytte den. Han skrev bl.a. flg., her fremstillet i min lidt lapidariske gengivelse af Faysers højtsvungne tysk:

»... Den ærværdige og jagtkyndige hr. Joseph Höchstetter, der er fortrinligt øvet i denne ridderlige kunst [ridekunst] og erfaren i det italienske sprog, har som den første frembragt en oversættelse af førnævnte bog, som han har holdt hemmelig (og endnu) aldrig fundet, at den skulle bringes for dagen, hverken af ham selv eller af andre. Hvad der på grund af denne uvilje mod publicering og på anden måde måtte være sket af skade, er vi ikke i stand til at meddele noget om ...«

Hemmelige ridebøger

Umiddelbart lyder betegnelserne »hemmelig eller hemmelig ridebog« inciterende. Hvad kan en så drastisk bestemmelse dække over? Indledningsvis vil vi nøjes med at konstatere, at Joseph Höchstetter må have lavet sin ridebog – hemmelig eller ej – mellem 1550 og 1570, indenfor de tyve år, der ligger mellem Grisones første udgave og trykkeåret for Faysers oversættelse; men i henhold til hans bemærkning om, at Höchstetters oversættelse skulle være den *første* tyske oversættelse af Grisone overhovedet, må det betyde, at den har eksisteret før 1566, – året for Veit Tufts arbejde -, hvis vi forudsætter, at Fayser taler sandt med hensyn til dateringen af Tufts oversættelse.

Og så til det lidt mere vidtløftige spørgsmål om det hemmelige.

I 1500 og 1600-tallets begyndelse var ridekunsten og publiceringen af ridebøger i nogen grad bestemt af et modsigelsesfyldt forhold. På den ene side ønskede berideren eller ridemesteren at blive berømt gennem udøvelsen af sin ridekunst og ved de metoder, han anvendte; men samtidig var der en ængstelse for, at nogen skulle tilegne sig hemmelighederne og slå sig op på dem, overhale opfinderen indenom så at

Kampscene fra Faysers *Grisone*-oversættelse, Augsburg 1570. Bogen indeholder en serie instruktive kampscener, som er blevet tilskrevet Jost Amman. (1539 – 1591).
Det Kongelige Bibliotek.

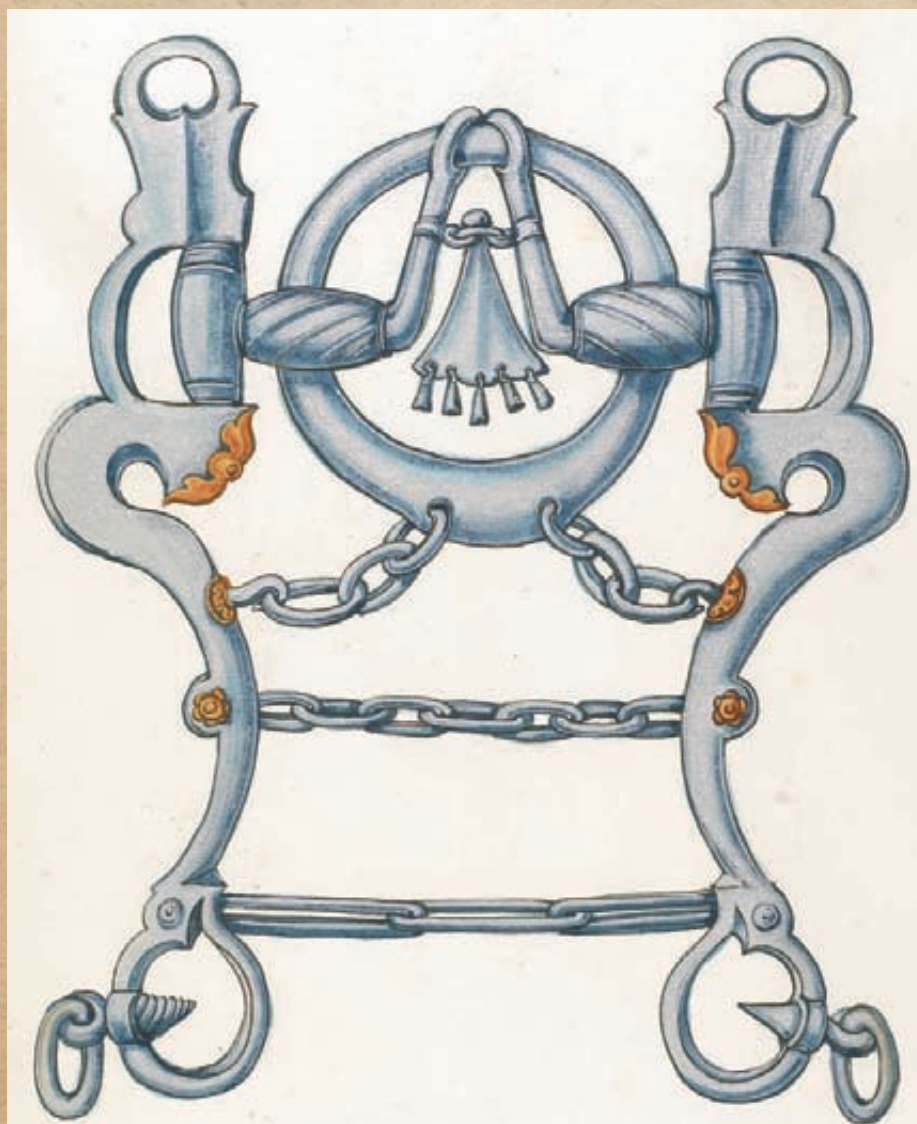
sige, før han selv kunne høste berømmelsens frugter. Der var på en gang en trang til hemmeligholdelse og samtidig et behov for at kunne kommunikere sine fremragende evner og metoder for at kunne høste æren for dem og for på den baggrund at finde en passende velhavende arbejdsgiver eller flere rige kunder, der kunne trænes. Løsningen på dette dilemma kunne ligge i enten at lade ridebogen eksistere alene som håndskrift og kun give en begrænset kreds adgang til at se den eller til at skrive den af. Der var dog endnu en mulighed: At lade den trykke som et eksklusivt privattryk, sådan som det til Johann Faysers misbilligelse havde været tilfældet med Veit Tufts oversættelse af *Grisones* bog.

Georg Engelhard Löhneysen, berider, bogtrykker og morder

Det optimale var at trykke på eget trykkeri. Dette sidste blev den løsning, som en anden af periodens store ridemestre valgte; den en tid lang velhavende og magtfulde Georg Engelhard Löhneysen, der ud over at være staldmester for fyrst Heinrich Julius af Braunschweig-Wolfenbüttel også var ansvarlig for fyrstens sølvminer i Harzen – uden at insinuere for meget, tænker man sig herved let kilden til hans rigdom. – I Remlingen nogle få kilometer uden for residensbyen Wolfenbüttel byggede Löhneysen et prægtigt slot i italiensk stil, og her indrettede han sit eget trykkeri, hvor han bl.a. frembragte det store encyklopædiske tobindsværk om ridning og hestevæsen: *Della Cavalleria Gründtlicher Bericht von allem was zu der Reuttereij gehörig und eine Cavallier davon zu wissen geburt*. Remlingen 1609-10. Værket er måske ikke æstetisk set den smukkeste ridebog, verden har set; til gengæld er det formentlig det mest prangende, der kan opledes, både i henseende til format, typografi, illustration og indhold, men denne direkte pralende tobindsudgivelse fra det første tiår af det 17. århundrede er også den

mest oplysende fremstilling af ridekunst og hestevæsen, der kendes fra denne periode. Værket behandler nemlig ikke blot ridekunstens tekniske og hippologiske sider, men i lige så høj grad dens samfundsmæssige betydning og placering i hofkulturen, og man ser, at det at besidde ordentlige ridemæssige færdigheder udgjorde en væsentlig del af den uddannelse, som den vordende adelige hofembedsmænd skulle gennemgå for både at kunne begå sig på slagmarken og på slottets glatte gulve.

I et af bogens kapitler opstillede Löhneysen ligefrem en organisationsplan og et budget for etablering af et ridderligt akademi, og karakteristisk for hans økonomiske sans mente han, at en sådan institution mest hensigtsmæssigt var anbragt i universitetsbyer, så kunne man trække på lærerkrafterne herfra til fagene historie, statsmandskundskab, filosofi og matematik uden at skulle betale løn til disse akademiske lærerkrafter; de ville efter Löhneysens mening kunne nøjes med foræringer, da han mente at vide, at de lærde ville være så bærede over at få lov til at undervise »børn af ordentlige folk«, at de let ville give afkald på aflønning. Derimod skulle beridere,

Ringbid eller genetbid i Thott 292
fol. Det Kongelige Bibliotek.

danse- og fægtemestre lønnes rundhåndet. Heraf ser man jo, hvilke færdigheder der regnedes for noget.

Det var i øvrigt principper, som Löhneysen efter bedste evne selv søgte at praktisere overfor sine egne ansatte i sit trykkeri på slottet i Remlingen. Her havde han i en år-række haft bistand af nogle skrivere til sit rideværk, uden at de havde modtaget ringeste løn for deres arbejde. En af dem slæbte til sidst Löhneysen for retten i Wolfenbüttel for at få sit tilgodehavende. Det var uforsigtigt. Löhneysen stak sin brygmester en ringe sum som betaling for, at han skulle pudse et par lejemordere på skriveren. Det lykkedes. Brygmesteren fandt et par tvivlsomme personer, der var rede til at gøre skriveren »klaglos«. Disse to og skriveren tilbragte herefter en lystig aften på kroen i Remlingen, som kulminerede med, at de prøvede at slå den påståelige skriver ihjel udenfor på marken, men deres forhavende mislykkedes, fordi der kom ærlige folk til hjælp, som det hedder i retsdokumenterne i Niedersächsisches Staatsarchiv. Skriveren »slap« med en brækket arm og et kraniebrud og førte sin sag videre, til trods for stadige dødstrusler udtalt ganske råt bl.a. af Löhneysens hustru, men selv vred han sig – ganske forudsigeligt – ud af alle anklager for mordforsøget. Det var i øvrigt ikke det eneste tilfælde, hvor Löhneysen angiveligt optrådte morderisk. Forfatteren til en 1600-tals krønike om minebyen Zellerfeld i Harzen vil vide, at Löhneysen egenhændigt stak en foged ned under en regnskabsaflæggelse, som han må have fundet ufyldestgørende.

Selvom det næppe skyldtes ulønnede og genstridige skrivere, så blev Löhneysens værk efter alt at dømme kun trykt i et beskedent antal eksemplarer, som han i lighed med Marx Fugger øjensynligt foretrak at forære bort til formående modtagere som en del af sin netværksdyrkelse og selvpromovering. Således viser et i Sächsische Hauptstaatsarchiv bevaret brev fra Löhneysen, at han i 1611 har sendt sit tobindsværk til den saksiske kurfyrste Christian 2. i Dresden. Siden indgik dette eksemplar i Sächsische Landesbibliothek. Under det engelske bombardement af Dresden i 1945 var det evakueret og overlevede mirakuløst luftangrebet på Dresden, men kun for ved krigens afslutning at blive bortført af den sovjetiske besættelsesmagt i lighed med en række andre kostbare værker fra landsbiblioteket, som ellers alle var blevet bragt i sikkerhed. – Guderne må vide, hvor det eksemplar er havnet. – Men i virkeligheden opnåede Löhneysens tobindsværk status som bibliofil sjældenhed langt tidligere, og egentlig på en mere brutal måde end den, der i 1945 overgik eksemplaret fra Dresden.

Det Kongelige Biblioteks »Hemmelige ridebog«

Under Trediveårskrigen, i 1625 brændte og plyndrede Christian 4.'s lejetropper Löhneysens slot i Remlingen. Trykkeriet og størstedelen af oplaget af rideværket gik til grunde. Således blev der så uendelig lidt af så meget. I dag kendes der næppe mere end følgende 10 eksemplarer af Löhneysens rideværk på det europæiske kontinent: Det af russerne fra Dresden bortførte, et sammenstykket eksemplar i Det Kongelige Bibliotek, hvert bind har forskellig proveniens, men i begge bind er forordene under-

skrevet af Löhneysen. Hertil kommer 2 komplette eksemplarer plus 1 defekt i Herzog August Bibliothek i Wolfenbüttel, desuden findes der 4 eksemplarer i henholdsvis Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz, i Stadtbibliothek Braunschweig og i universitetsbibliotekerne i Hannover og Stuttgart, samt endnu et eksemplar på Gottorp Slot, men herefter synes der ikke at være levnet flere eksemplarer i Tyskland. Til gengæld råder Det Kongelige Bibliotek i Haag over et eksemplar.

Hemmelighedskræmmeriet i 1500-tallets Europa omkring de tidlige ridebøger medvirkede sammen med tilfældige historiske omstændigheder til tidligt at gøre ridebogsgenren til en bibliofil specialitet eller måske kuriositet – grænsen er flydende –, og Fayers påståede hemmelighedsfuldhed omkring Höchstetters håndskrevne oversættelse af Grisone kan sikkert henføres til disse modsigelsesfyldte forhold i ridebogsgenrens barndom. Selv om genren i 15- og 1600'årene kun rummede få oprindelige titler, voksede der hurtigt et helt vildnis frem af piratudgivelser, noget som har kompliceret ridebogens bibliografiske landskab og gjort det til lidt af en udfordring at bane sig vej igennem det. Men når talen er om Höchstetters håndskrevne ridebog, – som Johann Fayer i 1570 til sit misnøje ikke kunne få at se, – er der det overraskende, at den til gengæld er fuldt tilgængelig på Det Kongelige Bibliotek. Håndskriftet, det være sig en variant eller en afskrift af en ukendt original, findes nemlig i bibliotekets håndskriftafdeling under signaturen Thott 292, folio. – Det kan da kaldes en overraskelse.

Der er tale om en prægtigt indbundet version af denne en gang så hemmelighedsfulde ridebog. I samme storslåede bind findes desuden medindbundet en såkaldt

Billede øverst til venstre:

Forsiden af Anthon Ludwigs bind.
»Den hemmelige ridebog« – Thotts eksemplar.

Det Kongelige Bibliotek.

Billede øverst til højre:

Forside og ryg af Anthon Ludwigs
Bind om Thott 292 fol.

Det Kongelige Bibliotek.

håndkoloreret bidbog, d. v. s. en samling af farvelagte tegninger af bidkonstruktioner samt som en tredje del et veterinærhåndskrift, kompileret fra forskellige af datidens veterinære bøger om hestens sygdomme og pasning.

Af signaturen fremgår det, at håndskriftet er kommet til Det Kongelige Bibliotek som en del af Thotts samling efter hans død i 1785. Men der vides intet om, hvor eller hvordan Otto Thott har erhvervet dette håndskrift, eller hvor det kan have været, før det kom til Otto Thotts bibliotek. I det hele taget er det mere end vanskeligt at gennemskue oprindelig proveniens bag størstedelen af Thotts samling, idet det antages, at han i meget høj grad erhvervede sine bøger og håndskrifter via kommissionærer over hele Europa. Min i 1990'erne afdøde – og højt værdsatte – kollega, bog- og kunsthistorikeren mag. art. H. P. Rohde, skrev i 1956 en grundig artikel i *Fund og Forskning*, bind III, hvor han analyserede og identificerede bindet på Höchstetters ridebog, og han kom til det resultat, at dette unægteligt ekstraordinære bind var lavet af en i 1500'årene kendt bogbinder Anthonius Ludovicus Flander.

Etiket med titel og formentlige ejermærker fjernet fra ryggen af Thott 292 fol. Etiketten har næppe oprindeligt hørt til bindet.
Det Kongelige Bibliotek.

Ludwigs bind er i en såkaldt veneziansk-persisk stil. Det er nærmest af en fyrstelig overdådighed, og det har fået en udformning, der er så demonstrativ rig, at beskueren ikke lades i tvivl om, at kun en overordentlig velhavende opdragsgiver ville have kunnet betale for en sådan indbinding. Rohde har gisnet om, hvorvidt Thott 292, folio kunne være indbundet og skænket til Marx Fugger, initiativtageren til den Grisone-oversættelse fra 1566, som Fayser havde foragtet så dybt. Han kan i alt fald have haft interesse i at eje et sådant håndskrift. Ridekunst og hesteavl var af stor betydning for Marx Fugger, storkøbmand i Augsburg, og han drev flere fremragende stutierier, sågar i Ungarn, men der kendes ingen nærmere forbindelse mellem Marx Fugger og Josef Höchstetter. Bedømt ud fra Marx Fuggers hippologiske interesse og med skyldig hensyntagen til Ludwigs prægtige bind er det tænkeligt, at det kan stamme fra Marx Fuggers bibliotek. Han var kendt som bibliofil og som en ynder af prægtige bind, og han lod ofte sine bøger ejermærke med forbogstaver M. F., men en sådan mærkning forekommer ikke på bindet eller andetsteds i Thott 292, folio.

En anden mulighed er, at bindet kunne hidrøre fra Johann Jakob Fugger (1516

– 1575). Han skal vist mere have været levemand end forretningsmand, men var også lærd og bogsamler, og det vides positivt, at han anvendte Anthon Ludwig som bogbinder. Han tog ophold hos sin gode ven hertug Albrecht i München, til hvem han solgte sin bogsamling, der siden kom til at udgøre en grundstamme af Bayerische Staatsbibliothek i München. Bindets udformning og ikke mindst dets ophavsmand kunne henføre Thott 292, folio til Johann Jacob Fuggers samling, men der er mere end et missing link i en sådan sporing, herunder ikke mindst en forklaring på en eventuel forbindelse til Josef Höchstetter, der i alt fald er ophavsmand til Grisoneoversættelsen, men ikke nødvendigvis til indbindingen eller til de to øvrige medindbundne håndskrifter, og det tvinger os til foreløbig at lade historien om eksemplaret af den hemmelige ridebog i Det Kongelige Bibliotek hvile. Et sidste punkt skal dog berøres. Under en restaurering af Ludwigs bind er der fjernet en skindetiket fra ryggen med flg. titel på håndskriftet: »Ordnungen der Reitterey«. Titelfeltet er indrammet af en forgyldt bordure, der i henholdsvis venstre og højre hjørne er forsynet med to skråstillede, forgyldte bogstaver B og M. Rohde antog disse bogstaver for at være biblioteksforkortelser, men de forekommer undertegnede snarere at være en diskret, privat ejermærkning. B står sikkert for »Bibliotheca« og M er antagelig begyndelsesbogstavet på et navn. I øvrigt er skindetiketten formentligt blevet pålimet bindet på initiativ af en senere ejer. Længere kommer vi næppe, men det, der med sikkerhed kan konstateres, er, at etiketten ikke har været en oprindelig bestanddel af bindet.

Andre Höchstetteroversættelser i europæiske biblioteker

I sin tid lykkedes det Rohde at lokalisere endnu et håndskrift med Höchstetters oversættelse i Österreichische Nationalbibliothek i Wien, og i midten af 90'erne har undertegnede fulgt op på Rohdes efterforskninger og yderligere fundet Höchstetteroversættelser af Grisone i Deutsche Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, i Berlin, i Universitätsbibliothek Augsburg og i Herzog August Bibliothek i Wolfenbüttel. Ingen af disse 4 håndskrifter er tilnærmelsesvis så prægtigt indbundet som Thott 292 folio. De er alle i mere dagligdags brugsbind, om end eksemplaret i Berlin fremstår i et ganske smukt blindstemplet renæssancebind. De 5 eksemplarer, der eksisterer af Höchstetters »hemmelige ridebog«, tyder på, at det må have været så som så med det hemmelige. En undersøgelse af vandmærkerne i de fem håndskrifter viser, at det papir, der er blevet anvendt, stammer fra Augsburg eller byens omegn fra sidste halvdel af det 16. århundrede. Det kunne pege på, at spredningen af ridebogen har fundet sted med Augsburg som udgangspunkt, og at Höchstetter selv kan have stået for den, men indbindingen af de forskellige eksemplarer, herunder af Thott 292 folio skyldes formentlig modtagerne af de enkelte håndskrifter. Det forhold, at Thott 292 folio er et samlingsbind, er selvsagt en understregning heraf.

Ridebogen, bidbogen og stuttribogen genremæssigt

Som nævnt ovenfor er Thott 292 folio et samlingsbind, der indeholder tre håndskrifter om ridning og hestevæsen. Af disse tre sammenbundne håndskrifter er bidbogen

Max Fuggers ridebog: *Von der Gestüttere...* 1578 var en af de bøger, der blev stjålet under Det Store Bogtyveri. Det ses, at den fik registreringsnummer 1312, og at den lå i kasse 30. Det Kongelige Bibliotek.

den mest iøjnefaldende, da den rummer et stort antal prægtigt farvelagte bidkonstruktioner. Af grunde, som det endnu ikke er lykkedes mig at forklare tilfredsstillende, var der fra 1500-tallet til hen imod midten af 1600-tallet en stor optagethed af bidkonstruktioner, hvorefter interessen for dette tekniske aspekt af ridekunsten syntes at tage af. Muligvis er bidbogen at betragte som en art forløber for den egentlige ridebog; i alt fald er det karakteristisk, at Löhneysen debuterede som forfatter ved at frembringe to håndskrevne, prægtige bidbøger fra henholdsvis 1576 og 1578. Disse to håndskrifter er formentlig begyndelsen til Löhneysens forfatterskab. Værket fra 1578 var oprindeligt bestemt for hertug Ludwig af Württemberg und Teck, hos hvem det synes, Löhneysen søgte at opnå en stilling som berider eller staldmester. Det blev der intet af; i stedet fulgte ansættelsen hos den unge hertug Heinrich Julius i Wolfenbüttel i 1583, som han skulle undervise »i jagt og sirlig ridning«, og herefter tog Löhneysens karriere fart. Håndskriftet blev taget af østrigerne som krigsbytte under Trediveårskrigen og har siden været i Wien. Også i Det Kongelige Bibliotek findes der et påfaldende eksempel på en bidbog. Under signaturen GKS. 374 folio gemmer der sig en prægtigt håndkoloreret italiensk bidbog. Ophavsmandens navn er svært læseligt, han er i bibliotekets katalog

anført som »Il Cavaliere Compagnon Caglo« eller Coglo. Bidbogen er forsynet med en dedikation til fyrst Cosimo af Medici, som har dateringen 1607, og formentligt gælder den derfor Cosimo II de Medici af Toscana (1590–1621), som må have været 15-16 år, da han har modtaget håndskriftet.

Det tredje i Thott 292, folio indbundne håndskrift er som nævnt et veterinærhåndskrift indeholdende beskrivelser af hestesygdomme og hestekure. For så vidt er genren ældre end den egentlige ridebogsgenre, men den type bøger samt egentlige avlsvejledninger forekommer ofte i sammenhæng med ridebøger, således hos Löhneysen. Førnævnte Marx Fugger udgav selv en berømt bog om hesteavl og stutridrift, som han publicerede i 1578 som anonymt privattryk, idet han måske halvt på skråt undskyldte sig med sygdom og påfølgende rekonvalsens for at have skrevet en bog om et sådant emne frem for at beskæftige sig med mere alvorlige forretninger.

Det store bogtyveri

I modsætning til Veit Tufts forømtalte Grisone-oversættelse, kendes Fuggers værk ganske godt internationalt, men det er uhyre sjældent, og de få eksemplarer, der med mellemrum har været handlet antikvarisk, har nået høje priser. Tilmed har det eksemplar, som ejes af Det Kongelige Bibliotek sin egen nyere historie. I midten af 1990'erne skulle jeg ved en lejlighed bruge Fuggers bog, men måtte til min ubeskrivelige ærgrelse konstatere, at bogen var registreret som manglende under bibliotekets gennemgribende revision af sine ældre samlinger, og det formodedes, at den i lighed

med så mange andre værdifulde bøger var stjålet. I efteråret 2003 lykkedes det at opklare disse tyverier fra halvfjerdserne, og det faldt i min lod at identificere tyven, der havde været ansat i husets Orientaliske Afdeling. Som bibliotekets chefsikringsrådgiver deltog jeg i den politimæssige efterforskning af sagen bl.a. som bibliotekets forbindelsesofficer til politiet gennem mange måneders efterforskning. Opklaringen af sagen kulminerede den 5. november 2003 med en række ransagninger her i landet og i Tyskland. I tyvens hjem i Espergærde fandtes der denne dag 1.665 stjalne bøger fra Det Kongelige Bibliotek. De nedpakkedes i 38 flyttekasser og overførtes til Politigården, herefter håndplukkede jeg et team af medarbejdere fra biblioteket, der skulle foretage en registrering og analyse af de fundne tyvekoster til brug for den tiltale, der rejstes for hæleri under skærpede omstændigheder mod tyvens enke, søn og svigerdatter samt en irsk husven. Opgaven og tyvekosternes art var så usædvanlig, at kriminalpolitiet fandt, at den fordrede en boghistorisk viden, der lå ud over det, man kunne forvente af en politimand eller en politiadvokat, hvorfor biblioteket måtte påtage sig at registrere de indvundne tyvekoster til brug for byrettens arbejde. Gennem nogle måneder havde vi derfor i al stilfærdighed fast kontor og arbejdstid på Politigården, idet det i denne fase af sagen var vigtigt, at der intet slap ud om den, før vi havde opnået fuldt overblik over dens omfang. En dag midt i december 2003 var registreringsholdet nået til flyttekasse nr. 30, og her materialiserede Marx Fuggers stutteribog sig og tildeltes kosternummer 1.312. Jeg skal ikke lægge skjul på, at det var med betydelig tilfredshed, jeg denne decemberdag tog netop den bog i øjesyn.

Som nævnt er Marx Fuggers stutteribog et privattryk. Det eksemplar, som blev dukkede op af flyttekasse 30 hin dag i december 2003, er mere end almindelig bemærkelsesværdigt. For det første er det anonymt, men forfatteren har vedkendt sig sit værk ved at underskrive forordet, desuden er eksemplaret gennemkorrigeret af Marx Fugger selv, noget han formentlig har gjort, før det er blevet foræret til hertug Ulrich af Mecklenburg, idet dennes superexlibris med hans våbenskjold er blevet indklæbet på forpermen. Hertug Ulrich var fader til Frederik 2.'s dronning Sophie, der i sin enkestand residerede på slottet i Nykøbing Falster, en residens, der efter hendes død blev overtaget af Christian 4.'s søn, tronfølgeren Christian kaldet den udvalgte prins, men tronfølgeren døde, før han kunne følge sin fader på tronen, der i stedet overtoges af Frederik 3., Det Kongelige Biblioteks grundlægger, og via ham er bogen formentlig kommet til biblioteket. Der er ydermere det interessante ved eksemplaret, at bindet, et blindstemplet hvidt pergamentsbind, bærer dateringen 1584, mens bogen, som det er fremgået, blev trykt i 1578. Formentlig er den først nået

Hertug Ulrich af Mecklenburgs superexlibris i Marx Fugger: *Von der Gestütere...* 1578.
Det Kongelige Bibliotek.

Den spanske Rideskole besøgte i 1951 København og gav opvisning i Christiansborg Ridehus under ledelse af skolens legendariske chef oberst Podhajsky.
Det Kongelige Bibliotek.

hertug Ulrich i 1584 som gave fra Marx Fugger, der egenhændigt har underskrevet forordet i den anonyme udgivelse. Min kollega boghistorikeren og bindspecialisten Carsten Christensen, har ud fra de anvendte stempler og ruller kunnet identificere bogbinderen som Werner Lang i Güstrow, der arbejdede for det mecklenburgske hus. Indbindingen af Marx Fuggers bog må således være blevet foretaget af modtageren af bogen og tilmed først i 1584, måske året for gaven.

Med disse afsluttende bemærkninger om Fuggers genvundne stuttribog vil det være passende at afrunde nærværende gennemgang af ridebogens udvikling i det sene 16. og tidlige 17. århundrede. I det 18. århundrede nåede genren sin kulmination, ikke mindst med berideren Francois Robichon de la Guérinières i enhver henseende prægtige værk., *Ecole de Cavalerie Contenant la Connoissance l'instruction et la Conservation du Cheval*, Paris 1733, der endnu den dag i dag siges at danne en art teoretisk baggrund for ridekunsten, som den udøves den dag i dag på Spanische Reitschule i Wien.

*Jesper Düring Jørgensen er forskningsbibliotekar
og chefsikringsrådgiver på Det Kongelige Bibliotek.*